

Om översättningsmöjligheter av svensk definit nominalfras till polska

1. Inledning

I föreliggande artikel skall en svensk definit nominalfras och dess översättning till polska undersökas. Analysen skall visa vilka motsvarigheter de svenska definita nominalfraserna har i polskan och om de polska translatoriska ekvivalenterna är adekvata, dvs. återger samma betydelser som originalet. Vid analysen tas också hänsyn till förändringar i nominalfrasens struktur och innehåll gentemot originalet samt beskrivs översättningsmetoder som har använts just i dessa fall. Undersökningen genomförs utgående på ett lingvistiskt synsätt vilket medför att de formella särdragen och semantiken är mera framträdande i analysen medan de andra, utomspråkliga faktorerna behandlas i mindre grad. Av utrymmesskäl har jag begränsat analysen till undersökningen av den typ av nominalfras vars huvudord utgörs av ett substantiv som åtföljs av ett definit attribut. Detta innebär att varken nominalfras med ett substantiviskt pronomen som huvudord eller nominalfras utan definit attribut tas upp i undersökningen.

Tillvägagångssättet är att jämföra en svensk originaltext med dess polska översättning. Materialet för undersökningen har valts ur böcker av Ingmar Bergman, Sven Delblanc, Per Christian Jersild, Gösta Knutsson och Bengt Sigurd. Undersökningsmetoden bygger på en jämförande analys av översättning och original (dvs. varje svenskt exempel ställs samman med sin polska översättning) och en noggrann beskrivning av dessa. På detta sätt skall man få fram translatoriska motsvarigheter i polskan till svenska nominalfraser och fastställa på vilket sätt de översatta nominalfrasernas struktur och innehåll blir förändrade respektive oförändrade i förhållande till originalet. Även översättningsstrategier som har använts i vissa fall ska i detta sammanhang beskrivas i korthet.

2. Återgivningssätt av en svensk definit nominalfras i polskan

a) enkel definit nominalfras med definit attribut

- sv. def. attr. i form av bestämd framförställd artikel (+ kvant. attr.) + adj. attr.
 i bestämd form + subst. i best. form (+ efterställt attr.)

En svensk enkel nominalfras med definit attribut i form av bestämd framförställd artikel kan återges i polskan på flera olika sätt:

po. framför- eller efterställt def. attr. i form av demonstrativt pronomen¹
(+ kvant. attr.) + (adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

- (1) B 19/14 *Gubben Sundelius kunde väl bli lite sjuk och skicka den snälla Docenten, det har hänt förr.*
 Staruszek Sundelius mógłby się niegroźnie rozchorować i wysłać tego milego docenta, tak jak kiedyś.
- (2) D 131/127 *Den viktorianska kärleksnatten skulle alltså ha utspelats efter 1848*
 [...]
 Ta viktorianska noc miłosna rozgrywała się zatem po roku 1848 [...]
- (3) J 23/24 *Men det var alltför sällan den tunga medicinska arsenalen fick komma till tals.*
 Jednakże ten ciężki arsenał medyczny rzadko, kiedy dochodził do głosu.

I de tre ovannämnda exemplen har de svenska definitiva nominalfraserna i den polska översättningen fått som sina ekvivalenter enkla nominalfraser med definit attribut i form av demonstrativt pronomen.

I exempel 2 i den polska meningen har ett svenskt sammansatt substantiv lösts upp och ersatts med nominalfras bestående av substantiv och efterställt attribut i form av adjektiv.

En annan typ av förändringar av språkstrukturerna finns i det tredje exemplet. Ordningsföljden mellan den svenska nominalfrasens komponenter byts i den översatta meningen. Svenskt framförställt adjektivattribut har i det polska exemplet ställts efter frasens huvudord. En sådan omgruppering hänger nära samman med att i polskan förekommer adjektiv som beskriver relationella egenskaper oftast i postnominal position. Adjektiv som däremot uttrycker inherent egenskaper tar hellre platsen efter frasens huvudord (Topolińska 1984:339; Sadziński i: Engel 2000:936–937).

Svenskan hör till artikelspråk medan polskan till artikellösa språk. Polskan som alltså saknar särskilda uttrycksmedel för bestämdhet förfogar över andra uttryck som sekundärt kan ange bestämdhet. Till dessa hör demonstrativa pronomen som har använts i den polska översättningen. I det första exemplet (både i polsk och i svensk version) samverkar indikatorerna för bestämdhet med utomspråkliga element avhängiga av kommunikationssituationen medan i det andra och tredje exemplet är objektet som substantivet syftar på unikt genom anaforisk syftning.

po. framför- eller efterställt def. attr. i form av possessivt pronomen (+ kvant attr.) + (adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

- (4) B 15/10 *Han ser på det stora örat, på halsen [...]*
 Patrzy na jego duże ucho i szyję [...]

¹ Demonstrativa pronomen förekommer aldrig i postnominal position om frasens huvudord utgörs av egennamn (Cirko i: Engel 2000:832).

En svensk enkel nominalfras med definit attribut i form av bestämd framförställd artikel har översatts till polskan med hjälp av en enkel nominalfras med definit attribut i form av possessivt pronomen. Den bestämda artikeln kan som i detta fall ha ett bredare betydelsefält, dvs. innefatta det possessiva förhållandet (Svartholm 1978:24–27). Possessiviteten uttrycks mera explicit av possessivpronomen i det polska exemplet än av den bestämda artikeln i originalet. Detta har samband med att possessivpronomen endast uttrycker denna särskilda betydelse. Både i svenskan och i polskan anger nominalfraserna i de ovan anförda exemplen definit betydelse – objektet blir specifikt genom samhörighet med en omtalad person. I svenskan markeras definit betydelse genom bestämda artiklar samt adjektivattributets bestämda form, i polskan däremot genom possessivt pronomen.

po. framför- eller efterställt kvant. attr. och/eller adj. attr. + subst. (+ efterställt attr.)

- (5) S 31/24 *De nya försöken att formulera språkliga regler har [...]*
Nowe próby formułowania regul językowych rzuciły [...]
- (6) B 341/282 *Märta Werkelin är trettio år och den nya lärarinnan i småskolan.*
Marta Werkelin, lat trzydzieści, jest nową nauczycielką w klasach początkowych.
- (7) B 31/24 *De tre sönerna, som praktiskt taget var hennes jämnåriga, [...]*
Trzej synowie, praktycznie jej rówieśnicy, [...]
- (8) B 139/111 *De båda kvinnorna försvinner snart i mörkret [...]*
Wkrótce obie kobiety nikną w ciemności.
- (9) B 139/111 *Den unge mannen tackade artigt nej [...]*
Młody człowiek grzecznie odmówił [...]

I de fem ovanstående exemplen har en svensk enkel nominalfras med definit attribut i polskan transformerats till en enkel nominalfras utan definit attribut.

I exempel 5 uppvisar den översatta meningen förändringar i satsens syntaktiska struktur i förhållande till originalet. I det polska exemplet har det svenska efterställda attributet i form av infinitivfras ersatts av det efterställda genitivattributet.

I exempel 6 har en svensk instrumental nominalfras som sin translatoriska motsvarighet också en instrumental nominalfras. Efterställt attribut i form av prepositionsfras motsvaras i polskan också av efterställt attribut i form av prepositionsfras. Skillnaden består i att det sammansatta substantivet i prepositionsfrasen översatts till polskan med hjälp av en omskrivning som består av substantiv och efterställt adjektivattribut.

Exempel 7, 8 och 9 uppvisar skillnaden gentemot originalet när det gäller definit attribut (dess motsvarighet saknas i den polska översättningen). I exempel 7 gäller skillnaden också efterställt attribut vilket i svenskan utgörs av relativ bisats i den översatta meningen däremot av nominalfras.

De svenska och polska nominalfraserna förmedlar definit betydelse med hjälp av särskiljande attributiva bestämningar som i svenskan ytterligare samverkar med bestämda artiklar (ex. 5 och 6). Bestämthetens betydelse i exempel 7, 8 och 9 realiseras i svenskan genom bestämda artiklar och textuella medel (anaforisk syftning) och i polskan bara av de sistnämnda.

- sv. def. attr. i form av bestämd framförställd artikel i determinativ användning (+ kvant. attr.) (+ adj. attr. i bestämd form) + subst. i obest. form + efterställt attr. i form av restriktiv relativ bisats

En sådan nominalfrastyp återges i polskan på följande sätt:

- po. (demonstrativt pronomen) + (kvant. attr.) + (adj. attr.) + subst. + efterställt attr. i form av restriktiv relativ bisats

- (10) S 59/65 *Det morfem eller den grupp av morfem som blir kvar sedan man avlägsnat det yttersta morfemet brukar kallas stam.*
Ten morfem lub tę grupę morfemów, która pozostaje po oddzieleniu ostatniego morfemu. nazywamy tematem.
- (11) B 243/199 *Och det bröllop som jag föreslår?*
A to, które ja proponuje?
- (12) S 69/78 *Den analys som visas av det senare diagrammet* kallas IC-analys (Immediate Constituent Analysis)[...]
Analizę, którą prezentuje powyższy diagram, nazwano Immediate Constituent Analysis [...]
- (13) S 72/80 *Den språk teori som utvecklats av amerikanen Chomsky och kallas generativ grammatik [...]*
Teoria języka, którą rozwinął lingwista amerykański.
N.Chomsky, i która nosi nazwę gramatyki generatywnej [...]

De ovannämnda exemplen visar att definit attribut i form av bestämd framförställd artikel, som är obligatoriskt i den svenska nominalfrasen av denna typ, i polskan kan ha som sin translatoriska ekvivalent demonstrativt pronomen (ex.10 och 11) eller sakna detta (ex.12 och 13). Detta hänger nära samman med att substantivet som efterföljs av restriktiv relativ bisats inte nödvändigtvis behöver föregås av demonstrativt pronomen i polskan (Grzegorzczkova 1998:118,123). Restriktiva relativa bisatser bidrar till identifikationen av nominalfrasens referent, dvs. begränsar korrelatets möjliga referens och hjälper därmed lyssnaren identifiera den avsedda referenten (ibid:118). Frasens huvudord (korrelatet) anger bara en typ av referenter som redan har nämnts eller som är aktuella i sammanhanget medan restriktiv relativ bisats anger vilken referent i denna klass det är fråga om (jfr. SAG 1999:503). I de svenska exemplen samverkar de med en bestämd artikel vid särskiljandet av objektet som substantivet åsyftar.

Intressant är översättningstransformationen i exempel 11. Den svenska nominalfrasen har som sin polska motsvarighet en elliptisk definit nominalfras. Varje språkssystem karakteriseras av en viss redundans vilket medför att information som finns på andra ställen i texten och framgår som självklarheter enbart av satssammanhanget kan utelämnas i översättningen.

I exempel 13 har det svenska sammansatta substantivet som utgör nominalfrasens huvudord i översättningen ersatts genom en nominalfras bestående av substantiv och efterställt attribut i form av substantivets genitivform.

- sv. def. attr. i form av possessivt attribut (+ kvant. attr.) (+ adj. attr. i bestämd form) + subst. i obest. form (+ efterställt attr.)

Denna fras kan översättas till polska på följande sätt:

po. framför- eller efterställt def. attr. i form av possessivt attribut² (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

- (14) B 12/8 *Som du kanske har hört är din farmor sjuk.*
Być może słyszałeś, że twoja babcia jest chora.
- (15) B 221/180 *Min synnerlige vän professor Söderblom var här och hälsade på.*
Był u mnie z wizytą mój nadzwyczajny przyjaciel, profesor Söderblom.
- (16) B 151/121 *Sänglampan belyser hans tunna, nytvättade hår [...]*
Lampa przy łóżku oświetla jego rzadkie, świeżo umyte włosy [...]

I alla de ovanstående svenska nominalfraserna utgörs definit attribut av possessivt pronomen. Detta översätts till polskan med hjälp av motsvarande possessivt pronomen, såsom i exempel 14, 15 och 16. Possessiva pronomen särskiljer referenten genom att ange dess tillhörighet till ett annat, känt objekt.

I exempel 14 kan man observera byte av ordningsföljden mellan källtextens komponenter gentemot originalet. En sådan omgruppering har samband med satsens informationsstruktur dvs. nominalfrasen, som utgör satsens rema, har flyttats till dess slut. Det appositionella attributet i form av nominalfras i exempel 15 återges i polskan också genom appositionellt attribut i form av nominalfras.

Vid en jämförelse av orden *farmor* och *babcia* i exempel 14 kan man konstatera att deras betydelsefält inte täcker varandra. Som översättningsmotsvarighet har använts ord med större referensbetydelse. Ordet *babcia* är ett överbegrepp till det svenska ordet *farmor*. Svenskan är mer exakt i detta fall och för att få det svenska ordets alla betydelsekomponenter översatta till polskan bör man använda förklarande tillägg som "på fädernet" ("ze strony ojca")

po. (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

- (17) B 190/155 *Henrik betraktar sina nya släktingar [...]*
Henryk przygląda się nowym krewnym [...]
- (18) D 209/205 *Jag satt i mitt rum och tänkte på allt det där.*
Siedzialem w pokoju i myślałem sobie o tym wszystkim.
- (19) B 190/155 *[...] jag naturligtvis måste diskutera saken med mina söner som ju bor i tre av husets våningar.*
[...] naturalnie muszę najpierw porozmawiać z synami, którzy przecież zajmują trzy mieszkania w kamienicy.

Svenskt possessivt pronomen som särskiljer objektet genom tillhörighet till ett annat, känt objekt har ingen formell motsvarighet i de polska exemplen. Det bör dock påpekas att utelämnande i översättningen av detta inte innebär semantiskt bortfall. Ett possessivt förhållande som genom översättaren inte har sagts ut i ord kan utläsas ur

² Ifall nominalfrasens huvudord åtföljs av en bestämning, brukar detta inte efterföljas av definit attribut. Efterställt definit attribut kan i en sådan nominalfras användas vid stilisering av texten (Topolińska 1984:385; Sadziński i:Engel 2000:937).

satssammanhanget och kontexten som i detta fall utgöra en s.k. implicit motsvarighet (Ingo 1991: 86).

I exempel 19 har efterställt attribut i form av relativ bisats också återgetts genom efterställt attribut i form av relativ bisats. Nominalfraserna i de polska exemplen, 18 och 19, fyller samma syntaktiska funktion som deras svenska motsvarigheter, dvs. fungerar som led i en prepositionsfras (bestämmer prepositionen).

po. (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. + efterställt definit attribut i form av substantivets genitivform

- (20) B 12/7 *Vid tröskeln står farfars nyputsade kängor.*
Przed progiem stoją wyglansowane buty dziadka.
 (21) B 310/256 *Petrus sjuåriga, åldrade ansikte är misstroget [...]*
Siedmioletnia postarzala twarz Petrusa jest nieufna [...]
 (22) K 113/64 *Jo, Birgittas pappas hatt, som hade seglat nerför ån dan förut.*
*Kapelusz tatusia Birgitty, który poprzedniego dnia popłynął do jeziora.*³

En enkel definit nominalfras med framförställt definit attribut (genitivattribut) har som sin motsvarighet i de översatta exemplen fått en enkel nominalfras med efterställt definit attribut (genitivattribut). Exempel 22 visar att ifall frasens huvudord bestäms av andra efterställda attribut, måste genitivattributet i polskan stå först direkt efter substantivet. Däremot har positionen av de andra framförställda attributen inte förändrats. I exempel 22 har efterställt attribut i form av relativ bisats översatts till polskan med hjälp av relativ bisats som inleds med det relativa pronomenet *który*.

Definit betydelse förmedlas med hjälp av possessivattribut som anger en relation mellan det som attributet betecknar och det som betecknas med hela nominalfrasen. Språkbrukaren kan avgöra vilken exakt relation som föreligger mellan referenterna på grund av sin pragmatiska kunskap om dem och kontexten (SAG 1999:27).

Av nedanstående exempel framgår att de attribut som utgör bestämmningar till substantivet i genitiv också intar platsen direkt efter frasens huvudord i polskan. Det possessiva pronomenet *dina* motsvaras i det polska exemplet av det possessiva pronomenet *swoich*. I motsats till svenskan har possessivt pronomen samma form *swój, swoja, swoje* oberoende av vilken person detta gäller. Förutsättningen är bara att satsens subjekt och objekt gäller samma person som i detta fall.

- (23) B 103/81 *Jag tror du underskattar dina föräldrars beslutsamhet, kära Anna.*
Chyba nie doceniasz stanowczości swoich rodziców, droga Anno.
 (24) B 331/274 *Anna sitter vid sängen och håller den gamla kvinnans hand.*
Anna siedzi przy łóżku i trzyma dłoń starej kobiety.
 (25) S 22/22 *De språkliga tecknens natur.*
Natura znaków językowych.

po. (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. + efterställt attr. i form av prepositionsfras

- (26) K 122/68 *Pelles julklappar.*
Prezenty gwiazdkowe dla Filonka.

³ Prepositionsfras *nerför ån* skulle kunna ha som sin exakt semantiska polska motsvarighet prepositionsfras *w dół rzeki*.

(27) B 35/28

*De flesta anser att han är familjens svarta får.**Wielu uważa go za czarną owcę w rodzinie.*

Dessa återgivningssätt i vilken genitivattribut i översättningen ersatts av prepositionsfras är mera sällsynta än alla tidigare ovan nämnda sätt. Nominalfrasens huvudord betecknar den referent som står i den avsedda relationen till referenten som anges av det särskiljande genitivattributet (i originalet) och prepositionens rektion (i översättningen).

Vid översättningen av denna typ av genitivattribut spelar kontexten och pragmatisk kunskap om referenterna en viktig roll. Genitivattributet själv suggererar inte översättaren till någon entydig interpretation så att han skall kunna avgöra exakt vilka betydelsekomponenter som ingår i ordets betydelse. I exempel 26 är det inte klart om det är fråga om julklappar från Pelle (de som han har köpt) eller julklappar som tillhör honom (de som han t.ex. har fått) eller julklappar för Pelle (de som han skall få). I så fall hjälper kontexten och pragmatik översättaren att komma till klarhet om vilken relation det i ett visst fall är fråga om samt att utesluta andra tolkningsmöjligheter.

I exempel 26 har det sammansatta substantivet *julklappar* översatts med ett förklarande analytiskt uttryck bestående av substantiv och adjektiv. En annan språklig lösning gäller frasens huvudord som utgörs av ett svenskt egennamn. Översättaren har följt principen enligt vilken man bör, om källspråkliga namnvarianter är okända i målspråket, eftersträva att använda den namnform som med hänsyn till de händelser som skildras och den pragmatiska situationen förefaller naturligast (Ingo 1991: 206,208). I översättningen har detta ersatts av ett polskt egennamn i diminutiv form. Detta medför att det översatta ordets betydelse har utvidgats i förhållande till originalet. Den nämnda referenten tillskrivs en ny egenskap av litenhet. Samtidigt uttrycker diminutivet ett positivt förhållande till referenten eller även en förtroelighet med denne (Polański i: Polański 1995:103).

I exempel 27 har instrumental nominalfras, som utgör frasens huvudord, ersatts i översättningen av substantivets akkusativform. Denna form förutsätts av verbets valens, dvs. dess benägenhet att konstrueras med andra satsdelar. På svenska använder man idiomat "familjens svarta får" för att beskriva en misslyckad familjemedlem som man skäms över. I den semantiska analysen behandlas hela uttrycket som en lexikalisk enhet eftersom dess betydelse inte framgår av de enskilda ord som ingår i detta. Det svenska idiomat har översatts med hjälp av ett polskt idiom som utgör dess motsvarighet på det semantiska och pragmatiska planet.

(28) D 17/17

*(...) och sen skulle vi äta våra mackor och dricka Veras bryggda kaffe.**(...) a potem zjeść kanapki i wypić zaparzoną przez Verę kawę.*

Av det ovananförda exemplet framgår att prepositionsfras som i detta fall utgör den polska motsvarigheten till det svenska possessiva attributet också kan förekomma framför nominalfrasens huvudord. Detta sätt att konstruera en nominalfras i polskan förutsätter prepositionsfrasens föregående av passiv perfekt particip (avlett av transitiva verb). Prepositionsfrasen består i sin tur av prepositionen *przez* och substantiv i akkusativform (Topolińska 1984 : 341–342 ; Sadziński i:Engel 2000: 928).

sv. def. attr. i form av demonstrativt pronomen *den, det, de; den här/den där, det här/det där, de här/de där* (+ adj. attr.) (+ kvant. attr.) + subst. i best. form

(+ efterställt attr.)

Denna typ av nominalfrasen har översatts till polskan på följande sätt:

po. framför- eller efterställt def. attr. i form av demonstrativt pronomen *ten, ta, to; tamten, tamta, tamto; taki, taka, takie; ów, owa, owe* (+ kvant. attr.) + (adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

- (29) B 156/126 *[I brevet till Ernst ligger ett annat brev.
- ett annat brev? Till Henrik Bergman.]
Men det brevet är igenklustrat.
[W liście do Ernesta jest inny list.
...Inny list? Do Henryka Bergmana.]
Ale ten list jest zaklejony.*
- (30) D 16/16 *Kanske att fåglarna sjöng över hela Sverige den dagen.
Być może ptaki śpiewały nad całą Szwecją tego dnia.*
- (31) B 216/176 *Den kvinnan! Den kvinnan!
Ta kobieta! Ta kobieta!*
- (32) B 216/176 *Nå, sen den dan vågar Dux aldrig ge sig på en katt [...]
No więc od owego dnia Dux nie odważył się już nigdy rzucić
na żadnego kota.*

Svenska nominalfraser med definit attribut i form av demonstrativt pronomen har fått som sina translatoriska motsvarigheter nominalfraser med definit attribut i form av demonstrativt pronomen. Genom deiktisk användning av demonstrativa pronomen i exempel 29 (både polsk och svensk version) utpekar och kontrasterar talaren referenten mot andra referenter av samma slag, dvs. referenter som passar in på samma beskrivning för att visa talaren vilken av referenterna i den givna mängden som avses. I exempel 30 och 32 används demonstrativt pronomen anaforiskt, dvs. talaren hänvisar till en i texten given tid, men samtidigt meddelar han också att den omtalade tiden befinner sig på avstånd från den tid han själv är i (jfr. SAG 1999:324). Den avsedda tiden kontrasteras alltså mot talögonblicket men också mot andra möjliga tider i det förflutna eller i framtiden (ibid. : 324).

Både i det svenska och polska exemplet 31 står nominalfrasen som självständig, icke satsformad mening som upprepas i oförändrad form. Tillsammans med demonstrativt pronomen anger nominalfrasen känslomässig reaktion inför den avsedda referenten. Genom användning av det demonstrativa *den* vill talaren markera ett visst avstånd mot den avsedda referenten.

- (33) D 7/8 *Är det du som ska leda den här diktarkursen?
Czy to ty będziesz prowadził ten kurs dla poetów?*

- (34) B 241/198 *[Nu ska jag skildra det gräl som snart detonerar mellan Anna och Henrik.]Nu börjar emellertid den här scenen [...]*

- (35) B 339/280
[A teraz opiszę kłótnię, do jakiej wkrótce dochodzi między Anną i Henrykiem.] I oto zaczyna się ta scena.
Vi har ju valt det här livet.
Wybraliśmy takie życie.
- (36) B 39/31
[...] den där snälla tjockisen som sitter där borta, ja just det
[...]
[...] ten sympatyczny grubasek, który tam siedzi, tak właśnie
[...]
- (37) K 34/22
[...] att på sätt och vis så var det ju ganska skönt att slippa ha
den där medaljen dinglande om halsen.
[...] właściwie nieźle było pozbyć się tego medalu
dyndającego na szyi!
- (38) B 212/173
Naturligtvis är Henrik på väg till den där kvinnan.
Henryk idzie do tej kobiety.
- (39) B 161/130
Det är antagligen så här: den där stunden måste komma.
Chyba tak już jest, że taka chwila musi nadejść.

I alla de ovannämnda exemplen har svenska nominalfraser med demonstrativt pronomen som sina polska motsvarigheter också nominalfraser med demonstrativt pronomen. Genom valet av det svenska pronomenet *den här / den där* (pronomen + rumsadverb) kan talaren ange ett litet eller stort avstånd mellan sig och den utpekade referenten. Denna betydelse realiseras av de polska demonstrativa pronomina *ten* (*den här*) och *tamten* (*den där*) (Karolak i: Polański 1995: 611; Cirko i: Engel 2000:832).

I det polska och det svenska exemplet 33 används nominalfras med demonstrativt pronomen anaforiskt, dvs. påminner lyssnaren om en redan i det textuella rummet introducerad referent. Frasens huvudord som utgörs av ett sammansatt substantiv i det svenska exemplet 33 har i översättningen ersatts av en omskrivning bestående av substantiv och prepositionsfras.

Talaren använder nominalfras med *den här* (po. pronomenet *ta*) i exempel 34 vid överförd deixis, dvs. han beskriver en annan situation ur ett sådant perspektiv "som om han hade ingått i denna situation på samma sätt som om han ingår i talsituationen, t.ex. samma kunskaps- och attitydperspektiv som en av de personer som texten handlar om" (SAG 1999:319).

Nominalfras med det demonstrativa pronomenet *den här* (po. *taki*) i exempel 35 används av talaren deiktiskt för att utpeka sakförhållanden som han deltar i.

I exempel 36 används demonstrativt pronomen deiktiskt för att peka på en konkret referent som ingår i talsituationen och som betraktas av talaren på ett visst avstånd. Efterställt attribut i form av relativ bisats särskiljer referenten som den som finns längre bort från talaren än andra personer som ingår i talsituationen. I det polska exemplet är demonstrativt pronomen bara utpekande och avståndets betydelse förmedlas av efterställt attribut i form av relativ bisats.

I de polska och svenska exemplen 37,38 och 39 är nominalfrasen direkt anaforisk, den betecknar referenten som redan har etablerats i texten genom ett korrelerat till det anaforiska uttrycket. Med hjälp av pronomenet *den där* anger talaren en viss psykisk distans till referenten. Denna betydelse uttrycks inte explicit (genom demonstrativt pronomen) i den polska översättningen men kan indirekt räknas ut genom kontexten

som följer detta yttrande. I exempel 37 har efterställt attribut i form av participfras översatts med hjälp av efterställt attribut också i form av participfras.

(40) B 41/33

Henrik står alltså omtumlad i hörnet av Trädgårdsgatan och lilla Ågatan, han borde gå hem och skriva det där plågsamma brevet till modern, men det är tidigt och ensamt.

Stoi więc oszłomiony na rogu Trädgårdsgatan i malutkiej Ågatan, powinien pójść do domu i napisać przekry list do matki, ale jest jeszcze za wcześnie i czuje się osamotniony.

Jag har samlat 15 exempel på en svensk definit nominalfras med demonstrativt pronomen och bara ett (ex. 40) har i den polska översättningen fått som sin motsvarighet en nominalfras utan demonstrativt pronomen. Nominalfrasen är indirekt anaforisk (implikativ anafor), dess korrelat nämns inte explicit i den föregående texten (jfr. SAG 1999:166). Referensen är ändå tydlig, lyssnaren kan identifiera referenten genom att anta en relation mellan denne och en annan given referent, dvs. ett annat sakförhållande än talsituationens, vars följd är brevet som talaren ska skriva till sin mor (han har inte klarat provet och måste informera sin mor om detta). Hänvisningen till nominalfrasens korrelat anges i svensk nominalfras explicit genom demonstrativt pronomen medan i den polska frasen anges implicit.

sv. def. attr. i form av demonstrativt pronomen (+ kvant. attr.) (+ adj. attr. i bestämd form) + subst. i obest. form (+ efterställt attr.)

I den polska översättningen har denna nominalfrasens struktur återgetts på följande sätt:

po. framför- eller efterställt def. attr. i form av demonstrativt pronomen *ten, ta, to; taki, taka, takie; ów, owa, owo* eller framförställt def. attr. i form av demonstrativt pronomen *ten sama, ta sama, to samo; taki sam, taka sama, takie samo* (+ kvant. attr.) + (adj. attr.) + subst. (+ efterställt attr.)

(41) B 198/161

Denna sommar kom hösten tidigt.

Tego roku wcześniej przyszła jesień.

(42) S 104/120

Dessa tre separata satser har följande diagram [...]

Te trzy odrębne zdania mają następujące diagramy [...]

(43) S 62/67

Man kan säga att dessa stammar tillhör typ I.

Można powiedzieć, że tematy te należą do typu I.

(44) D 161/155

Och denna kvinna borde inte vara alltför högvälboren [...]

A kobieta ta nie powinna być zbyt wysokiego urodzenia [...]

En nominalfras med definit attribut i form av demonstrativt pronomen har i den polska översättningen fått som sin motsvarighet en definit nominalfras med demonstrativt pronomen. Därvid bör påpekas att demonstrativt pronomen som i polskan oftast står före frasens huvudord också kan följa efter denna.

I postnominalposition är pronomenets deiktiska karaktär försvagad (jfr. Cirko i: Engel 2000:833).

Nominalfrasen med *denna* (po. *ten*) i exempel 41 syftar på referenten som ställs i kontrast till andra referenter av samma slag, trots att sådana inte har nämnts i texten. Genom valet av det demonstrativa pronomenet *denna* (po. *ten*) visar talaren att han uppfattar den avsedda referenten som hörande till den del av talsituationen i vilken han själv också ingår.

I exempel 42,43 och 44 används nominalfraser anaforiskt och med hjälp av det demonstrativa pronomenet utpekar talaren en av flera referenter av samma typ trots att de inte har nämnts i texten. Det demonstrativa pronomenet sätter alltså den avsedda referenten i en explicit (ex. 42) eller implicit (ex. 43 och 44) kontrast till andra referenter med samma beskrivning.

(45) S 38/42

Samma enkla vokalsystem förekommer i chinyanja [...]

(46) D 22/21

Taki sam prosty system samogłoskowy występuje w języku nyanja [...]

Jag gick genom långhuset, koret, sakristian, tillbaka samma väg, upp till orgelläktaren [...]

Obszedłem całą nawę główną, prezbiterium, zakrystię i wróciłem ta

samą drogą, wszedłem na chór [...]

(47) B 305/251

[...] det måste vara samma person som sitter här mitt emot med solen i ansiktet.

[...] to bez wątpienia ta sama osoba, która siedzi tutaj, a na jej twarz pada słońce.

En nominalfras med definit attribut i form av demonstrativt pronomen *samma* har i den polska översättningen fått som sin motsvarighet en definit nominalfras med det demonstrativa pronomenet *ten sam* eller *taki sam*. Nominalfras med demonstrativt pronomen refererar till någon (ex. 47) eller något (ex. 45 och 46) som har direkt nämnts i texten. Talaren sammanställer den avsedda referenten med en annan referent och bedömer de jämförda referenterna som identiska eller exakt likadana. Det komparativa pronomenet *ten sam* signalerar en fullständig identitet (ex. 46 och 47) medan *taki sam* (ex. 45) en långtgående likhet.

I exempel 45 har den svenska definitiva nominalfrasen i översättningen fått en formförändrad motsvarighet. I de båda exemplen är det fortfarande fråga om en nominalfras, men den polska motsvarigheten uppvisar en avvikande syntaktisk struktur, dvs. frasens huvudord utgörs i det svenska exemplet av ett sammansatt substantiv, i det polska däremot av en nominalfras bestående av substantiv och ett efterställt adjektiviskt attribut i form av adjektiv.

En annan översättningstransformation uppvisar exempel 47. Den första delen av det svenska efterställda attributet i form av relativ bisats motsvaras i den polska översättningen av efterställd relativ bisats som inleds med subjunktionen *który*. Den andra däremot som i originalet utgörs av en prepositionsfras har ersatts genom samordnad sats inledd av konjunktion.

- (48) S 46/52 *Sådana strävanden har nämnts såsom orsaker till ljudförändringar [...].*
Owe tendencje podaje się też często jako przyczyny zmian fonetycznych [...]
- (49) S 77/87 *Om vi får flera nya symboler blir resultat en förgrening i det motsvarande tråddiagrammet och sådana regler kan därför kallas förgreningsregler (branching rules).*
Jeśli mamy kilka nowych symboli, to w rezultacie otrzymujemy odpowiednie rozgałęzienie w drzewku derywacyjnym, i dlatego reguły takie nazywamy regułami rozgałęzienia (branching rules).
- (50) S 79/89 *Reglerna i denna komponent kommer att gälla sådana enheter som vi brukar kalla (morfo) fonem och allofoner.*
Reguły komponentu fonologicznego dają więc takie jednostki, które przywykliśmy nazywać (morfo)fonemami i allofonami.

En definit nominalfras med demonstrativt pronomen motsvaras i den polska översättningen också av en definit nominalfras med demonstrativt pronomen. Efterställt attribut i form av restriktiv relativ bisats i exempel 50 har i det polska exemplet som sin motsvarighet efterställt attribut i samma form.

Nominalfrasen anger definit betydelse både i originalet och i översättningen. I exempel 48 och 49 används demonstrativt pronomen tillsammans med ett substantiviskt huvudord, som anger typen för en tidigare aktualiserad referent, anaforiskt. I exempel 50 används demonstrativt pronomen restriktivt om en delmängd av de referenter som betecknas med substantiv och hos vilka föreligger de egenskaper som anges i en restriktiv relativ bisats.

b) elliptisk definit nominalfras

- (51) B 17/12 *Två fotogenlampor (en förvånande lyx!), den ena i det låga taket [...], den andra på skrivbordet [...].*
Dwie lampy naftowe (zaskakujący luksus!), jedna u niskiego sufitu [...], druga na biurku [...]
- (52) B 72/59 *Har du ingen näsduk, vad är det för slarv. Här. Ta min!*
Nie masz chusteczki? Cóż za niedbalstwo. Masz. Weź moją!
- (53) S 129/149 *[...] genom att ge de mest frekventa bokstäverna de korta teckenkombinationerna och de minst frekventa de långa.*
Przyporządkował on literom najczęściej używanym najkrótsze kombinacje znakowe, natomiast literom najrzadziej używanym – kombinacje dłuższe.

En elliptisk definit nominalfras återges i polskan för det mesta också genom en elliptisk definit nominalfras (ex. 51 och 52). Elliptiska nominalfraser saknar sitt huvudord (substantiv). Det utelämnade substantivet är identiskt med ett substantiviskt huvudord i sitt korrelat som utgörs av en tidigare nominalfras i samma sats (ex. 51) eller i en föregående sats (ex. 52). En optionell utelämnning av nominalfrasens huvudord medför ingen betydelseförändring av denna. Lyssnaren (mottagaren) kan

ändå entydigt identifiera den avsedda referenten med hjälp av kontexten (anaforisk bestämdhet i exempel 51 och 52) eller talsituationen (exempel 52).

Till identifikationen bidrar också särskiljande framför- och efterställda attributiva bestämningar: prepositionsfras (ex. 51) och possessivt pronomen (ex. 52).

Ett annat (sällsynt) återgivningssätt av en elliptisk nominalfras beror på att denna i översättningen ersätts av en "fullständig" konstruktion, dvs. med ett tillfogat huvudord (ex. 53). Kompletteringen av frasens huvudord innebär i detta fall inget semantiskt tillägg. Den översatta nominalfrasen utgör en explicit motsvarighet, dvs. översättaren "har bara klart uttryckt i ord det som endast implicit framgår av textsammanhanget" (Ingo 1991:86).

Den översatta nominalfrasens struktur i exempel 53 uppvisar skillnad i jämförelse med originalet. Det framförställda attributet har i översättningen blivit nominalfrasens attributiva efterled. Första ledet i det sammansatta substantivet som bildar den svenska nominalfrasens huvudord har utelämnats i översättningen (implicit motsvarighet).

3. Sammanfattning

I nedanstående tabeller presenteras en sammanställning av de viktigaste lösningsmodellerna för översättning av svensk definit nominalfras till polska och polska motsvarigheter till ett svenskt sammansatt substantiv. Det som avser svenska genomgående står till vänster och det som avser polska genomgående står till höger.

Enkel definit nominalfras med definit attribut	
svenska	polska
<ul style="list-style-type: none"> def. attr. i form av best. framförst. artikel (+ kvant. attr.) + adj. attr. i best. form + subst i best. form (+ efterst. attr.) 	<ul style="list-style-type: none"> framför- eller efterst. def. attr. i form av demonstrativt pron (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.) framför- eller efterst. def. attr. i form av possessivt pron (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.) framför- eller efterst. kvant. attr. och/eller adj. attr. + subst. (+ efterst. attr.)
<ul style="list-style-type: none"> def. attr. i form av best. framförst. artikel i determinativ användning (+ kvant. attr.) (+ adj. attr. i best. form) + subst i obest. form + efterst. attr. i form av restriktiv relativ bisats 	<ul style="list-style-type: none"> (demonstrativt pronomen) (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst + efterst. attr. i form av restriktiv relativ bisats
<ul style="list-style-type: none"> def. attr. i form av possessivt attr. (+ kvant. attr.) (+ adj. attr. i best. form) + subst i obest. form (+ efterst. attr.) 	<ul style="list-style-type: none"> framför- eller efterst. def. attr. i form av possessivt attr. (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.) (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.)

	<ul style="list-style-type: none"> • (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. + efterst. def. attr.i form av substantivets genitivform • (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. + efterst. attr.i form av prepositionsfras
<ul style="list-style-type: none"> • def. attr. i form av demonstrativt pronomen <i>den, det, de; den här/den där, det här/det där, de här/de där</i>(+ kvant. attr.) (+ adj. attr.i best. form) + subst.i best. form (+ efterst. attr.) 	<ul style="list-style-type: none"> • framför- eller efterst. def. attr. i form av demonstrativt pron <i>ten, ta, to; tamten, tamta, tamto; taki, taka, taki; ów, owa, owo</i> (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.)
<ul style="list-style-type: none"> • def. attr. i form av demonstrativt pronomen (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.i) + subst. i obest. form (+ efterst. attr.) 	<ul style="list-style-type: none"> • framför- eller efterst. def. attr. i form av demonstrativt pronomen <i>ten, ta, to; taki, taka, takie; ów, owa, owo</i> (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.) • framförst. def. attr. i form av demonstrativt pronomen <i>ten sam, ta sama, to samo; taki sam, taka sama, takie samo</i> (+ kvant. attr.) (+ adj. attr.) + subst. (+ efterst. attr.)
Elliptisk definit nominalfras	
<ul style="list-style-type: none"> • elliptisk nominalfras 	<ul style="list-style-type: none"> • elliptisk nominalfras • nominalfras med ett supplerat huvudord

Förteckning över de i den ovanstående artikeln använda förkortningarna

ex.	– exempel
sv.	– svenska
po.	– polska
subst.	– substantiv
adj.	– adjektiv
attr.	– attribut
kvant. attr.	– kvantitetsattribut
best.	– bestämd
obest.	– obestämd
framförst.	– framförställd
efterst.	– efterställd

För exempel som har inhämtats från skönlitterära böcker används följande förkortningar:

D 52/48	D	– innebär första bokstaven i källtextens författares namn
	B	– Bergman Ingmar
	D	– Delblanc Sven

J	– Jersild Per Christian
K	– Knutsson Gösta
S	– Sigurd Bengt
52	– anger sidan i källtexten
48	– anger sidan i den polska översättningen

Teoretiska arbeten

- Bańcerowski J., Pogonowski J., Zgółka T. (1982): *Wstęp do językoznawstwa*, Poznań.
- Beckman N., (1968) (1904): *Svensk språklära för den högre elementarundervisningen*, Stockholm.
- Börjars K. (1991): *De svenska nominalfrasernas beskrivning*, I: *Svenskans beskrivning 18*, Lund, s.105–112.
- Engel U. (red.) (2000): *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., (2002) (1999): *Wykłady z polskiej składni*, Warszawa.
- Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H. (1998) (1984): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.
- Hyltenstam K. (red.) (1979): *Svenska i invandrarperspektiv*, Lund.
- Hyltenstam K., (1979): *Kontrastiv analys, språktypologi och språkinlärning*, I: Hyltenstam K. (red.), *Svenska i invandrarperspektiv*, Lund, s. 11–40.
- Ingo R., (1991): *Från källspråk till målspråk. Introduktion i översättningsvetenskap*, Lund.
- Källström R., (1990): *Om nominalfrasintern kongruens i svenskan*, I: *Svenskans beskrivning 17*, Åbo, s. 149–162.
- Maciejewski W. (1983): *Podstawy polsko-szwedzkiej kontrastywnej lingwistyki tekstu*, Uppsala.
- Pisarkowa K. (1969): *Funkcje składniowe polskich zaimków odmiennych*, *Prace Komisji Językoznawstwa nr 22*, PAN, Wrocław.
- Polński K. (red.) (1995): *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław.
- Sjögren P. (1979): *Termer i allmän språkvetenskap*, Stockholm.
- Svartholm K. (1978): *Svenskans artikelsystem. En genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och en modell för analys av bruket i barnspråket*, I: *MINS 3*, Stockholm.
- Szulc A. (1992): *Gramatyka dydaktyczna języka szwedzkiego*, Kraków.
- Teleman U. (1969): *Definita och indefinita attribut i nusvenskan*, Lund.
- Teleman U., Hellberg S., Andersson E. (1999): *Svenska Akademiens grammatik (SAG)*, Stockholm.
- Thorell O. (1973): *Svensk grammatik*, Stockholm.
- Topolińska Z. (red.) (1984): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, Warszawa.

Källor till anförda exempel

- Bergman I. (1991): *Den goda viljan*, Stockholm.
- Bergman I. (1995): *Dobre chęci*, övers. Thylwe H., Warszawa.
- Delblanc S. (1978): *Gunnar Emmanuel – en tidlös berättelse*, Stockholm.
- Delblanc S. (1989): *Gunnar Emmanuel – opowiadanie bez czasu*, övers. Gruszczyńska E., Szczecin.
- Jersild P.C. (1979) (1978): *Babels hus*, Stockholm.
- Jersild P.C. (1984): *Dom Babel*, övers. Wawrzyniak Z., Poznań.
- Knutsson G. (1996) (1939): *Pelle Svanslös på äventyr*, Stockholm.
- Knutsson G. (1984): *Przygody Filonka Bezogonka*, övers. Łanowski Z., Warszawa.
- Sigurd B. (1970) (1967): *Språkstruktur. Den moderna språkforskningens metoder och problemställningar*, Stockholm.
- Sigurd B. (1975): *Struktura języka. Zagadnienia i metody językoznawstwa współczesnego*, övers. Wawrzyniak Z., Warszawa.